

ÚJ VIZSGÁLATOK A SZOVJETUNIÓBAN AZ ERKÖLCSI NEVELÉS TERÜLETÉN

(Egy tanulmányút tapasztalatai)

Az 1967. év folyamán sorra került rövid tanulmányút célja az erkölcsi nevelés területén végzett újabb szovjet kutatások eredményeinek és módszereinek megismerése volt.

Ennek megfelelően az alábbi intézményeket látogattam meg:

a Moszkvai Lomonoszov Egyetem Pedagógiai Tanszéke,
a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Nevelésméleti- és történeti Intézete,
a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Pszichológiai Intézete,
a Leningrádi Zsdánov Egyetem Pszichológiai Tanszéke és
a Leningrádi Gercen Pedagógiai Intézet.

Kutatási témák, eredmények, módszerek

A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Nevelésméleti Intézetében az erkölcsi nevelés folyamatával, valamint az erkölcsi tapasztalatszerzés kérdéseivel kapcsolatos kutatások állnak témánkhoz legközelebb.

Ezek a kutatások szervesen összefüggnek egymással. Ugyanis az erkölcsi nevelés folyamatára vonatkozó kutatómunka arra az alapelvekre épül, hogy ez a folyamat komplex, s egyesíti magában az erkölcsi ismeretek feldolgozásának, a szokások kialakításának és az erkölcsi tapasztalatok megszervezésének mozzanatait.

Az erkölcsi nevelési folyamat súlyponti mozzanatának, tehát az erkölcsi tapasztalatok megszervezésének vizsgálatára koncentrálnak a kutatók egy része, akiknek munkáját L. I. NOVIKOVA irányítja.

Az erkölcsi nevelés folyamatával kapcsolatos eredményekről I. SZ. MARJENKO vezetésével készült összefoglaló tanulmány.

Ezekre a kutatásokra épül egy olyan távlati publikációs terv, amely egy négykötetes kiadványkomplexumot foglal magában. Ezek első kötete az erkölcsi nevelés elméleti kérdéseit tartalmazza, az ezt követő három kötet pedig az erkölcsi nevelés gyakorlatát tárgyaló tanári kézikönyv lesz.

Az Akadémia Pszichológiai Intézetében közelebről a Neveléslélektani Csoport munkájával sikerült megismerkedni.

A csoport kutatásainak tengelyében a személyiség irányultságainak problémaköre áll. E témakörben a kutatásokat L. I. BOZSOVICS, a csoport vezetője irányítja.

Felfogásukban a személyiség irányultságai azonosnak az állandósult domináns motívumokkal, amelyek minden szituációban determinálóan hatnak az egyén magatartására. A kutatómunka a személyiség irányultságai közül az egoista és a kollektív jellegű irányultsá-

gok vizsgálatára összpontosul. Ugyanis ezek a legfontosabb személyiségvonások.

Az eddigi eredmények szerint a tanulók 50%-ban egoista irányultságot mutatnak. Ez különösen az V—VIII. osztályos aktívák körében gyakori. Ennek egyik oka L. I. BOZSOVICS szerint feltehetően a kollektívák nem megfelelő szervezésében van, mégpedig a nevelőhatású kollektív tevékenységformák hiányában. A legfőbb tanulói tevékenység, a tanulás ugyanis egyéni munkaformában folyik, s emiatt nem minden tanuló találja meg a neki megfelelő helyet a kollektív tevékenységrendszerében.

Ehhez járul még az a pedagógiai hiba, hogy sok pedagógus kijelöli a tisztségviselőket, és így azok a tanár kíségetői, nem pedig a kollektív képviselői. Emellett nem elég gyakori a vezetés változtatása. Ezt a problémát ugyan A. SZ. MAKARENKO az összevont osztagok rendszerével saját intézetében már megoldotta, azonban ennek megfelelője az iskolai életben nem alakult ki. Ez pedig azért aggasztó, mert az irányultság kialakulásában az egyes viselkedésformák kiemelkedő szerepűek, s így az állandó parancsolgatás egyes tanulókat végül is parancsolgatóvá tesz.

A kutatómódszertani nehézségekről szólva L. I. BOZSOVICS megemlítette, hogy a személyiség irányultságát és aktivitását gyakran tévesen azonosítják, mert nehezen választható szét a kettő, holott az aktivitás alapulhat egoista motívumokon is. Ezért nem ad megbízható következtetési lehetőséget az aktivitási szintek egyedüli és kizárólagos regisztrálása.

Ezt az elvi metodológiai problémát figyelembe véve szerkesztette meg M. Z. NEJMARK experimentális módszerét az irányultság vizsgálatára.

Módszerének kidolgozásánál abból az ismert pszichológiai tényből indult ki, hogy a tevékenység motívumának megváltozása befolyást gyakorol az ember tevékenységének olyan mutatóira, mint a reakció gyorsasága, az érzékelés pontossága stb.

Ennek megfelelően olyan tevékenységformát igyekezett találni, amelynek eredményei spontánul és jól megragadhatóan változnak meg e tevékenység motívumainak módosítása esetén. A fentieket szem előtt tartva, vonalak hosszúságának szemmértékkel való meghatározását tűzte ki feladatul a kísérleti személyek elé.

Azért, hogy a feladatvégzéshez természetes motívumokat kapcsolhasson, a feladatot „Az erdei felderítők” nevű játék keretébe helyezte. E játék során a tanulóknak hol egyéni elsőbbségük, hol pedig csoportjuk elsőbbsége érdekében kellett a feladatok pontos elvégzésére

törekedniük. A teljesítménykülönbségek pontos és sokszoros összehasonlító elemzése adott következtetési lehetőséget a tanulók irányultságának etikai minőségére vonatkozóan.

Módszerének kezdeti eredményeit M. Z. NEJMARK más évekkal ezeltől publikált (lásd: Vaproszű Pszichológii, 1963. No. 1. 1—12. l.).

Az aktivitás és az irányultság módszertani szétválasztása után is fennmaradt egy megoldandó feladat. Ez pedig az irányultság és a személyiség egészének összefüggéséből származik. Emiatt ugyanis az egyéni variációk száma rendkívül nagy, s így nehezen lehet regisztrálni az irányultság tiszta sajátosságait, s hatásmechanizmusának tiszta törvényszerűségeit, tipikus vonásait. Ez pedig akadályává válik a későbbiekben annak, hogy következtetni lehessen az említett törvényszerűségek érvényesülési tendenciáira a nem tiszta esetekben is. Ez a probléma egyébként L. I. Bozsovcics szerint mindenütt előadódik, ahol személyiségvonások kerülnek elemzésre, így a neveléslelektan mellett a nevelésméletben is minduntalan megoldást igénylő kutatásmetodológiai feladatként jelentkeznek.

L. I. Bozsovcics munkacsoportja a tiszta csoportok elvének alkalmazásával próbálja az egyéni variációk zavaró hatását kiküszöbölni. Eszerint nagyobb tömegre kiterjedő előzetes vizsgálat alapján állítanak össze tisztán egoista és tisztán kollektív irányultságú csoportokat, melyekben az elemzésre kerülő személyiségvonások zavartalanul hozzáférhetőek a kutatás számára.

Az M. Z. NEJMARK által kidolgozott kutatásmetodológiai elvek figyelembevételével több eljárás is bekapcsolásra került az irányultságok vizsgálatába. Így V. E. CSUDNOVSKIJ a reakcióidők különböző motívumok hatására beálló változásaira építve dolgozta ki eljárását.

Jelenleg kutatásmetodikai szempontból az említett módszerek tökéletesítését, ellenőrzését és életszerűbbé tételét tartja a kutatócsoport a legsürgősebb teendőnek. Figyelemreméltó, hogy a módszerek életszerűbbé tételét azok fokozott pedagógizálása, a pedagógiai gyakorlattal történő összekapcsolás útján vélik elérhetőnek. Ennek megfelelően e feladat megoldására is pedagógiai kutatót kértek fel. Nevezetesen T. E. KONNYIKOVA a Leningrádi Gercen Pedagógiai Intézet munkatársa dolgozik együtt L. I. Bozsovcics neveléslelektani csoportjával.

A neveléslelektani csoport az irányultsággal összefüggésben a személyiség szükségleteinek kérdését is kutatja. Az ezzel kapcsolatos munkát L. Sz. SZLÁVINA vezeti. Alapproblémájuk az, hogyan alakulnak ki a magasabbrendű szükségletek, továbbá a szándék és a tudatosan elfogadott cél milyen körülmények között serkent cselekvésre?

A vizsgálatok kísérleti módszerrel folynak, mégpedig a KURT LEWIN iskolája által kidol-

gozott KARSTEN módszerhez hasonló eljárást alkalmaznak. Lényegében ezzel a módszerrel telítettségi állapotot hoznak létre a gyermekeknl egy meghatározott cselekvéssel kapcsolatban. Ebben a helyzetben a továbbiakban az kerül elemzésre, hogy a cél milyen körülmények között oldja a telítettségi állapotot, s cselekvésre ösztönző funkciója hogyan érvényesül.

A vizsgálati eredmények közül különösképpen fontos az a következtetés, miszerint az előzetesen tudatosított cél a további behatásoknak és szükségleteknek a szervezőjévé válik.

A kutatómunka további eredményeit L. Sz. SZLÁVINA: Gyetyi sz affektívnum povegyenyijem c., 1966-ban Moszkvában megjelent könyvében foglalja össze.

A leningrádi intézmények meglátogatása az eddigi tapasztalatokat igen értékes adalékokkal egészítette ki.

A Zsdánov Egyetem Pszichológiai Tanaszékén is folynak vizsgálatok az irányultsági struktúrával kapcsolatban. E téma kutatására egy pszichológusokból, pedagógusokból és szociológusokból álló komplex kutatócsoport szerveződött, s egy differenciál- és szociálpszichológiai laboratóriumot hoztak létre. Az itt folyó munkát A. A. BODALJOV professzor irányítja. A személyiség irányultságainak megközelítésére a kutatók a gyermekek konfliktushelyzetben és a kooperáció folyamatában tanúsított magatartásának elemzését használják fel.

Ebből a célból a laboratóriumban mesterségesen hoznak kisebb gyermekcsoportokat konfliktusos, majd kooperációt igénylő helyzetbe. Erre a feladatra olyan apparátust szerkesztettek, amely három gyermek együttes munkájával hozható működésbe. Egy kooperációs folyamat után a készüléknél mesterségesen meghibásodást idéző elő a vizsgálatvezető, amit ismét kooperációval képesek a gyermekek megszüntetni. Eközben az egymással és a feladattal kapcsolatban tanúsított magatartási megnyilvánulásaik komoly diagnosztikai értékű adatokat szolgáltatnak személyiségük kialakult irányultságainak megismeréséhez.

A laboratóriumi úton szerzett adatokat a gyermekek természetes konfliktusainak elemzésével kontrollálják.

Ugyancsak a személyiség irányultságaival foglalkozik a Gercen Pedagógiai Intézet egyik laboratóriuma is T. E. KONNYIKOVA vezetésével. Ez a munkacsoport L. I. Bozsovcics neveléslelektani csoportjával együttműködésben végzi kutatásait. Ugyanis L. I. Bozsovcics és munkatársai elsősorban az irányultságok pszichológiai sajátosságait elemzik, T. E. KONNYIKOVA és csoportja pedig az irányultságok pedagógiai alakításának, fejlesztésének útjait keresi.

Miután L. I. Bozsovcics megállapította az irányultság egoista jellegű torzulásainak okait, T. E. KONNYIKOVA azzal kísérletezik,

hogyan lehetne ezen okokat a minimálisra redukálni, s az iskolai életfeltételeket optimálissá tenni a kollektív jellegű irányultság fejlesztése érdekében.

A kutatómunka jelenlegi fázisában éppen a gyermekek tanulmányi tevékenységének kollektív módon való megszervezésére folynak próbálkozások.

Módszertani szempontból T. E. KONNYIKOVA is konfliktusok elemzéséből szerzi adatait a gyermekek irányultságaival kapcsolatban. Ő azonban a konfliktushelyzeteket természetes munkafeltételek keretében hozza létre.

Emellett, kiegészítésképpen a különböző irányultsági minőségeknek megfelelő feladathelyzeteket szervez. Konkrétan egyéni, illetve kollektív érdekeket szolgáló feladatok elé állítja a tanulókat, s ebben a helyzetben elemzi magatartásukat.

Az erkölcsi neveléssel kapcsolatos kutatómunka általános tartalmi és módszertani jellemzői

A megismert és a fentiekben ismertetett kutatásokat tartalmi szempontból jellemzi, hogy azok az erkölcsi nevelés folyamatának komplex felfogására épülnek. E folyamat mozzanatai közül pedig az erkölcsi tapasztalatok megszerzését tartják a kutatók elsődleges fontosságúnak. Ennek megfelelően a kutatómunka súlypontja érezhetően erre a területre kezd átvédődni a Szovjetunióban.

Az erkölcsi nevelés eredménye a szovjet tudományos álláspont szerint a személyiség irányultságainak kialakulása, amelyek a továbbiakban meghatározzák az egyén magatartását. Ezért összpontosul a kutatások másik fő csoportja a fentiekben kívül az irányultságok sajátosságainak, illetve fejlesztésük, alakításuk lehetőségeinek vizsgálatára.

Módszertani szempontból figyelemreméltó az erkölcsi nevelés területén folyó kutatómunka kutatásmetodikai és metodológiai kidolgozottsága és differenciáltsága. Megoldásra került többek között az olyan nehezen megközelíthető sajátosságok vizsgálata, mint a személyiség irányultságának etikai minősége. Olyan új módszerek kerültek e célból kidolgozásra, amelyek a gyermekek között létrehozott konfliktus- és feladathelyzetekre, továbbá kooperációs folyamatokra épülnek.

Elismerésre méltó emellett az alkalmazott módszerek életszerűsége és a pedagógiai gyakorlat fennálló intenzív kapcsolatuk.

Jellemző továbbá az alkalmazott módszeregyüttesek komplexitása és a különböző kutatócsoportok, valamint kutatási területek közötti nagymérvű együttműködés.

Az erkölcsi nevelés területén végzett szovjet kutatások vázlatos ismertetése önmagában is elegendő annak érzékeltetésére, hogy a hazai kutatómunka sok vonatkozásban támaszkodhatik ezekre az eredményekre.

BÁBOSIK ISTVÁN

A NORVÉG ISKOLARENDSZER ÉS SZAKOKTATÁS NÉHÁNY SAJÁTOSSÁGA

A Norvég alkotmány 1814-ben foglalkozott először az önálló oktatási rendszer kialakításának problémáival. Ahhoz, hogy a norvég oktatási rendszer kialakulását és fejlődését, különösen a legutóbbi oktatási reform előzményeit áttekinthessük, néhány történeti tény ismerete szükséges.

Norvégia a skandináv államok uniójából való kilépése után látta, hogy további fejlődésének alapja az önálló iskolarendszer kialakítása, megszervezése. Így az alkotmány alapján megkezdődött az oktatási rendszer kialakításának munkája és ennek eredményeként 1827-ben megjelent az első elemi iskolai törvény, a később kifejlesztett iskolarendszer alapja. Az első törvény sajátossága az volt, hogy lehetővé tette az iskolák teljes önállóságát, amit a települések szétszórtsága indokolt. A gazdasági-műszaki fejlődés következtében azonban az oktatási rendszer reformjának szükségessége egyre sürgetőbbé vált és a legutóbbi reformmunkálatok 1950-ben megkezdődtek.

Az első iránymutatást a nemzetgyűlés adta, amikor az oktatási rendszer fejlesztésének alapelveit körvonalazta. A II. világháború

után a politikai helyzet lehetőséget teremtett arra, hogy a társadalmi- és gazdasági érdekek sérelme nélkül kifejlészthessék az új korszerű oktatási rendszert, így az 1950-es év az oktatáspolitikai forduló pontjává vált.

Az iskolarendszert felülvizsgálták és ennek eredményeként 1954-ben megjelent a „Kísérletek az oktatásban” c. törvény, amely megszintette a különféle iskolák burjánzását és felhatalmazta a Norvég Királyi Vallás és Közoktatási Minisztériumot, hogy fejlessze ki a kísérleti munkát, és végezzen kísérleteket csaknem valamennyi iskolatípus korszerűsítése céljából. Ugyanez a törvény programot adott az oktatási módszerek és az oktatási rendszer reformjára is.

Az első kísérlet a hétéves kötelező oktatás kilenc évre való kiterjesztése volt. Ezt követte a kutatómunka a tanárképzésben, az általános iskolai tanárképzés javítása, a tanárok felkészítése az új feladatokra. A kísérletek végül kiterjeszkedtek a középiskolákra, a népfőiskolákra, és az ipari szakoktatás számos iskola-típusára. A norvég iskolarendszert érintő kutatás ezzel általánossá vált az általános